

O'quvchilar va yoshlarni rivojlanish davrlariga ajratish. Yosh xususiyatlari haqida tushuncha

Maxkamova Saida Xafizovna

pedagogika fanlari nomzodi

TDSHU ta'lim sifatini nazorat qilish bo'limi boshlig'i

O'quvchi-yoshlarning o'ziga xos xususiyatlari va rivojlanish bosqichlarini tushunish tarbiyachilar, ota-onalar va butun jamiyat uchun juda muhimdir. Turli yosh guruhlari bilan bog'liq o'ziga xos ehtiyoj va xususiyatlarni inobatga olib, ularning ehtiyojlarini yaxshiroq qondirish uchun ta'lim yo'nalishlari va qo'llab-quvvatlash tizimlarini moslashtirishimiz mumkin. Ushbu maqolada o'quvchilar va yoshlarni yosh xususiyatlariga ko'ra turkumlashda qo'llaniladigan umumiy bo'linmalar o'rganiladi.

Erta bolalik (0-5 yosh):

Bu davr go'daklik va erta bolalikni qamrab oladi. Bu bosqichda bolalarda tez jismoniy, kognitiv va ijtimoiy-emotsional rivojlanish kuzatiladi. Ular g'amxo'rlariga juda bog'liq bo'lib, ularning o'rganishi asosan o'yin, qidiruv va sensorimotor tajribalar orqali sodir bo'ladi.

Boshlang'ich sinf yoshi (6-11 yosh):

Boshlang'ich maktab yoshidagi bolalar formal maktabgacha ta'limga kirishadi va u yerda fundamental akademik ko'nikmalarga ega bo'lishadi. Ular mantiqiyroq fikrlay boshlaydilar va konkret muammoni hal qilish bilan shug'ullana boshlaydilar. Ijtimoiy jihatdan ular do'stlik aloqalarini rivojlantiradilar, hamkorlik qilishni o'rganadilar va tengdoshlar guruhlari ichida o'z shaxsiy manfaatlarini yo'lga qo'yadilar.

O'smirlik davri (12-18 yosh):

O'smirlik - jismoniy, kognitiv va hissiy o'zgarishlar bilan xarakterlanadigan sezilarli o'tish davri. O'smirlarda abstrakt fikrlash ko'nikmalari shakllanib, ularning shaxsi, qadriyatlar va qiziqishlarini o'rganish boshlanadi. Ijtimoiy jihatdan ular avtonomiyaga intiladilar va

tengdoshlari tomonidan ko'proq ta'sirlanadilar. Bu davr o'z-o'zini anglashning kuchayishi, uzoq davom etadigan qarashlar va e'tiqodlarning shakllanishi bilan belgilanadi.

Erta voyaga yetish (18-25 yosh):

Erta voyaga yetish mustaqillik va izlanish davri bo'lib, unda shaxslar o'smirlik davridan voyaga yetishga o'tishadi. Ular oliy ta'lim, kasb-hunar va munosabatlarga oid muhim hayotiy qarorlarni qabul qiladilar. Bu bosqich shaxsiy va professional shaxsiyatlarni o'rnatish, yaqin munosabatlarni rivojlantirish, kattalar vakolatlarini qo'llab-quvvatlashdan iborat.

Shuni ta'kidlash kerakki, bu bo'linmalar madaniyatlar va individual farqlar bo'yicha farq qilishi mumkin va bu toifalarga hammaning ham rivojlanishi to'g'ri mos kelmaydi. Bundan tashqari, rivojlanish vaqti va tezligi bir xil yosh oralig'idagi shaxslar orasida farq qilishi mumkin.

Bu yosh xususiyatlarini inobatga olish tarbiyachilar, ota-onalar va jamiyatga tegishli qo'llab-quvvatlash va yo'l-yo'riq ko'rsatish imkonini beradi. Ta'lim muassasalari o'z o'quvchilarining rivojlanish bosqichiga mos keladigan o'quv uslublari va o'quv rejalarini moslashtira oladilar. Ota-onalar va g'amxo'rlar tarbiya muhitini yaratishlari, yoshga mos avtonomiyani rag'batlantirishlari, yoshlar qiyinchiliklarni yo'lga qo'yishlari va muhim qaror qabul qilishlari bilan yo'l-yo'riq ko'rsatishlari mumkin.

Yosh davrlari tushunchasi, insoniyat tarixining eng o'ziga xos tushunchalaridan biridir. Yosh davrlari tushunchasi, ma'nolari va ta'riflari tarixiy ravishda o'zgarib kelganligi sababli, bu tushunchani o'ziga xos leksik-semantik ifodalari mavjud. Yosh davrlari tushunchasi, insoniyat tarixida har doim mavjud bo'lib kelgan va turli davrlarda o'ziga xos ta'riflar va ifodalar bilan qo'llanilgan. Bu tushuncha, asosan, yoshlik davrlariga mos keladi, jumladan, turli sohalarda faoliyat ko'rsatuvchi insonlar uchun muhim tushuncha sifatida tan olinadi. Shuningdek, yosh davrlari tushunchasi, insoniyat hayoti uchun ma'lum ahamiyatga ega bo'lib, bu tushunchaning leksik-semantik ifodalarini va ta'riflarini bilish, turli sohalarda yuqori darajada nutqiy savodxonlikka erishishga ko'mak beradi. Yosh davrlari tushunchasining mohiyati, turli davrlarda faoliyat olib brogan ijodkorlar tomonidan qo'llanilgan yaratuvchilik va ijodiylikning ifodasi, jadal rivojlangan ijodiy ko'rsatkichlar va

ijodiy sifatlarni o'z ichiga oladi. Bu tushuncha, yangi va ijodiy yaratuvchanlikka, boshqacha aytganda, “yangiliklarga” asoslangan bo‘lib, o‘zichida, qadimiy va an‘anaviy shakl va ifodalardan voz kechib, turli sohalarda yangiliklarni kuzatib borishga yordam beradi. Yosh davrlari tushunchasining ko‘rsatkichlari, tarixiy, ijodiy va ijtimoiy jihatdan turli xil bo‘lib kelgan. Bunday ko‘rsatkichlarning birqismi, tushunchani o‘z ichiga olgan san‘at, arxitektura, modada, musiqada, adabiyotda va boshqa ko‘plab sohalarda yaratilgan yaratuvchilik va ijodiylik namunalaridir. Bu ko‘rsatkichlar, yangi va ijodiy yaratishni, ijtimoiy, madaniy va siyosiy hayotdagi o‘zgarishlar bilan bog‘liq holda o‘zlashtiradi. Bir misol, XX asr boshida Yevropa san‘atida jadal o‘zgarishlar ro‘yberdi va buning bilan birga, “modernity” (hodisalik) tushunchasi yaratildi. Bu tushuncha, Yevropaning jadal rivojlangan san‘ati va madaniyati bilan bog‘liq holda o‘zgarishlar va boshqa hodisalar bilan bog‘lanib keldi va o‘z navbatida tilshunoslikda yosh davrlari bilan bog‘liq tushunchalarga xos leksik-semantik birliklarning paydo bo‘lishiga sabab bo‘ldi. Boshqa bir misol, O‘zbekistonning XIX asr oxiriva XX asr boshidagi ijodiyot namunalari “O‘zbek yoshlari” tushunchasi bilan bog‘lanadi. Bu tushuncha, ushbu davrda musiqa, adabiyot, madaniyat va boshqa sohalarda ijodkorlar tomonidanq o‘llanilgan, jadal rivojlangan yaratuvchilik ko‘rsatkichlari va ijodiy sifatlarni o‘z ichiga olgan tushunchadir. Bu misollar, yosh davrlari tushunchasining tarixiy, ijodiy va madaniy jihatdan qanday ifodalanib kelinganligini ko‘rsatadi. Yosh – inson mavjudligining eng muhim xarakteristikasidir. Konkret uyushma madaniyatining o‘ziga xos xususiyati ko‘pincha turli yosh guruhleri munosabatlarining o‘ziga xos xususiyatlariga asoslanadi. Odamlarning umr yoshlari haqidagi tasavvurlari yetarli darajada murakkab. Yosh guruhlariga bo‘linishi nafaqat biologik parametrlarga, balki ijtimoiy o‘ziga xos xususiyatlarga: jamiyat strukturasi va madaniyatiga (shu bilan birga tilga, olamning til manzarasiga) o‘zaro bog‘liqdir. “Yosh” tushunchasining murakkabligi til dalillari bilan oydinlashadi, bu yerda turli ilmiy sohalarda qo‘llaniladigan juda ko‘p sonli, masalan: biologik yosh, xronologik yosh, somatik yosh, ma‘naviy yosh kabi terminologik birikmalar ajralib chiqadi. Inson hayoti bir necha yosh bosqichlarini o‘z ichiga oladi. Biroq ularning sonini va aniq davr chegaralarini ko‘rsatish juda mushkul. Yosh davrlari xilma-xil madaniy-tarixiy, aslini olganda ijtimoiy, semiotik, yoshga oid va boshqa omillar duch keladigan noaniq to‘plamni hosil qiladi. Bu omillarning hammasi jamiyatning yosh strukturasi, u yoki bu yosh guruhlarining o‘ziga xos xususiyatlarini hamda

ularga baho beruvchi munosabatni anglashga ta'sir ko'rsatadi. Shu bilan birga turli lingvomadaniy guruhlarda yosh haqida qandaydir stereotip tasavvurlar mavjud bo'lib, ular o'z ifodasini turli milliy tillarda topadilar. Bunday stereotip obrazlarni o'rganish har xil tipdagi: leksikografik, matnga oid, diskursiv manbalarga hamda tajriba ma'lumotlariga tayanishi lozim.

Insonni u yoki bu yosh guruhiga kiritish, shuningdek, u yoki bu yoshning o'ziga xos xarakterli xususiyatlari haqidagi tasavvur turli madaniyatlarda va tarixiy davrlarda turlicha bo'lishi mumkin. V. Foytning qayd qilishicha, "yosh guruhlarining tasnifi ijtimoiy va biologik vazifalarning o'zgarishidan, odamlarni go'daklar, bolalar, o'smirlar, katta yoshdagilar va nihoyat keksalarga bo'lishga majbur qiladigan o'zgarishlardan kelib chiqadi. Biroq, hattoki aynan bitta sivilizasiyani namoyon qiluvchi madaniyatlarda yosh guruhlarining konkret tizimlari juda qattiq farq qilishlari mumkin".¹

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, o'quvchi-yoshlarning yosh xususiyatlarini va rivojlanish bosqichlarini tushunish ularning ehtiyojlari, kuch-g'ayratlari va qiyinchiliklari haqida hayotining turli nuqtalarida qimmatli tushunchalar beradi. Bu davrlarni e'tirof etish va o'z yo'nalishlarimizni shunga moslashtirish orqali biz yanada samarali o'quv muhitini yaratishimiz, sog'lom o'sish va rivojlanishni qo'llab-quvvatlashimiz, yosh shaxslarga hayotning murakkabliklarini yo'lga qo'yishga yordam berishimiz mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Арапов М.В. Квантитативная лингвистика. М.: Наука, 1988.184 с.
2. Ариес Ф. Возрасты жизни // Философия и методология истории. М: Прогресс, 1977. С. 216 245.
3. Аристов С.А., Сусов И.П. Коммуникативно-когнитивная лингвистика.
4. Разговорный дискурс. 1999. trersu.ru/~susov/Aristov.htm. Братина Н.Г. Фрагмент лингвокультурологического лексикона (базовые понятия) // Фразеология в контексте культуры. М.: Шк. "Языки рус. культуры", 1999. С. 131-137.
5. Вежбицкая А. Понимание культур через посредство ключевых слов. М.: Языки славянской культуры, 2001. 288 с.

¹ SCIENTIFIC PROGRESS VOLUME 4 | ISSUE 5 | 2023 ISSN: 2181-1601